

OB 17. ŠTEVILKI VRHNIŠKIH RAZGLEDOV

V novem zvezku zbornika Vrhniški razgledi, sedemnajstem po vrsti, nadaljujemo z raziskavami na temo **Vrhnika in njeni ljudje**.

V uvodnem prispevku **Akumulacija kapitala na Vrhniki** avtor **Stanko Granda** ugotavlja zakaj je Vrhnika skozi zgodovino pokazala večji ekonomski potencial kot druga mesta okoli nekdanjega glavnega mesta Kranjske, naše današnje prestolnice. Na prvo mesto je kot vzrok postavil naravne pogoje in tradicijo tega prostora v prometu. Že v davnini je bila Vrhnika, kot rečno pristanišče nekak gospodarski podaljšek Ljubljane in prav to ji je dalo s pripovedko o argonavtih največjo prepoznavnost že v najstarejših obdobjih zgodovine. Vrhnika se je morala posvetiti transportu in skladiščenju. Le majhen del Vrhničanov je kmetoval, večina je skrbela za potrebe tranzita. Tranzit pa je pogojeval hitro prilagajanje tehnološkim spremembam. Vrhniški podjetniki so sledili napredku. Imeli so izredno pozitiven odnos do šolstva, izobraževanja, kulture in umetnosti (Petkovšek, Sternen, Jager). Zanimivi in povedni so podatki o podjetništvu in obsegu posesti posameznikov neposredno pred prvo svetovno vojno. Izguba Trsta in Gorice, uporabnikov našega

blaga in uslug po prvi svetovni vojni naše kraje težko prizadene. Prav na Vrhniki lahko vidimo tragične posledice, ki jih je povzročila rapalska meja.

Naslednji je prispevek **Tatjane Oblak Milčinski Cankarjevo leto 1976**, kot uvod v prihodnje leto, 100-letnico Cankarjeve smrti. Avtorica je pregledala arhive, prelistala časopise in literaturo in pripravila prispevek, kjer je predstavila takratne prireditve posvečene Cankarju. V njem beremo o koncertih, razstavah, gledaliških predstavah, govorih, intervjujih, prireditvah v šolah, društvih. Vse je dokumentirala, citirala in opremila z ilustracijami. Začela in zaključila je z besedami dr. Bratka Krefta na razstavi Cankar in gledališče maja 1976 na Vrhniki: »Cankarjevo delo ni bilo le vest njegovega časa, marveč je še zmeraj tudi vest našega časa!«

Olga Pivk je pripravila raziskavo **Rokodelski dom na Vrhniki**. V njej kratko predstavi Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov, ustanovljeno leta 1891. Namen društva je bil izobraževanje katoliških rokodelskih pomočnikov na Vrhniki in bližnjih vaseh v vrle in poštene mojstre. Za svoje delovanje so si zgradili na Vrhniki dom, ki so ga od-

prli avgusta 1897. V domu so dobila prostor razna društva, Tu so potekali občni zbori in predavanja s politično, gospodarsko, kulturno in vzgojno vsebino. Po drugi svetovni vojni pa je bil to sindikalni, mladinski in nazadnje zdravstveni dom. Prav ob tej raziskavi je bil nepričakovano odkrit del domovega arhiva in sicer Gospodarski zapisnik oskrbništa Društvenega doma 1913-1927 in Blagajniška knjiga 1930-1941. V njem smo našli med drugim seznam tujih rokodelcev, ki so v letih 1930-1936 tu »prenočili in bili prehranjeni«. Del tega seznama objavljamo.

Sledi krajši prispevek **Janeza Kosa Knjiga čevljarске batovščine na Vrhniki** z zapisi od leta 1804 do 1940. Zanimivo knjigo je leta 2015 pridobila CKV. Po naslovu sodeč ("Od bratovšne šoštarske«) je knjiga nastala v bratovščini čevljarjev. Kasneje pa so vanjo vpisani najrazličnejši poklici : tišler, sodar, zidar, cerkovnik pri sv. Pavlu in dr. Morda gre tu za socialno vprašanje, za samopomoč, za kar so v bratovščini zbirali in hranili denar.

Aleksandra Serše nadaljuje svojo raziskavo o šoli **Vrhniska šola skozi čas, VI. del**. Tokrat predstavi dogajanje v zadnjem letu vojne in v povojnih letih do 1950. V šol letu 1944/45 so učenci še brez svojih šolskih prostorov in učil. Gostujejo po raznih stavbah, ker je šolske prostore zasedla vojska. i se zaključí neposredno po koncu vojne, učenecem ni bilo mogoče pripraviti niti spričeval. Dobili so le zasilna potrdila. Po koncu vojne zavlada splošno veselje in razmere se počasi urejajo. Avtorica zaključuje članek z razmišljanjem o nasilju v vojni, zlasti o nasilju nad otroci.

Tatjana Hojan nadaljuje s prispevki o učiteljih, ki so učili na vrhniški šoli. Predstavi domačina **Pavla Japlja** in **Ano Kočevar Varšek** ter ravnatelja **Karla Podhostnika**. Pavel Japelj je na Vrhniki učil krajši čas v

letih 1929 - 1930. Aktivno je takrat sodeloval v prireditvah ob odkritju Cankarjevega spomenika. Bil je odličen učitelj in je povsod, kjer je učil, od svoje Vrhnike naprej organiziral in z veliko predanostjo režiral številne šolske in druge kulturne dogodke. Ana Kočevar Varšek je na Vrhniki učila sredi 20-ih let, nato od leta 1947 do 1948 ko je prevzela upraviteljstvo Osnovne šole v Ligojni. Upokojila se je leta 1958. Karel Podhostnik pa je bil ravnatelj na vrhniški šoli v letih 1960 do 1964.

Jože Kurinčič predstavlja **Franceta Kunstlja** duhovnika, pisatelja, pesnika ter urednika in njegovo delo. Posebej podrobneje predstavi njegove kratke zgodbe, v katerih mladi pisatelj riše dogodke iz življenja preprostih, dobrih ljudi z vrhniškega okolja, kjer je odraščal. Lepi so v njegovih zgodbah opisi starih običajev, ljudskih pobožnosti in zanimiv je domač narečni govor, ki ga pogosto uporablja. France Kunstelj je bil kot študent tudi doma aktiven na kulturnem področju. Bil je med ustanovitelji študentskega društva Vrhnika in urednik društvene revije Močilnik.

Nataša Oblak Japelj je pripravila intervju z **usnjarjem Tinetom Bradeškom**. Danes že pokojni usnjar v njem odkriva svojo zanimivo življenjsko pot od vajenca, med vojno usnjarja v partizanskih delavnicah na osvobojenem ozemlju v Starih Žagah, do cenjenega mojstra v IUUV. Poleg usnjarске tehnologije nam razkriva tudi čas in razmere v katerih je živel in delal.

Emā Goričan in Marija Oblak Čarni v prispevku **Franc Potrebuješ, izdelovalec stilnega pohištva** predstavljata mizarja-enega redkih mojstrov, ki je izdeloval stilno pohištvo in pri svojih izdelkih dosegal visoko stopnjo obrtne umetnosti. Znal je posnemati stare modne vzorce, jih v svojih izdelkih oživljati in nadgrajevati.

Damjana Bergant piše o slikarju **Pavolu Tesarju** in spominski slikarski razstavi Argonavti na Vrhniki, kjer so bila razstavljena njegova dela na to temo. To so bila zadnja dela, ki jih je umetnik ustvaril.

Marjeta Kržič je napisala prispevek o **Pihalnem orkestru Vrhnika**, ki več kot 90 let spremlja življenje na Vrhniki. Predstavila je njegovo delo in uspehe in njegove cilje za prihodnost. Godbeniki bodo skrbeli, da glasba na Vrhniki nikoli ne potihne.

Povodni mož z Grmeza, Meta z Iga in Štembalov Andrej z Vrhniko je priredba povedke **Valentina Zarnika, Povodni mož** iz leta 1855. Priredil **Janez Kos**.

Janez Tomšič objavlja prispevek **Vsi ljudje skoraj vse vedo** o raziskavah skrivnostne plakete, najdene v Verdu, nad Retovjem. O tej najdbi smo pisali že v 15. številki našega zbornika.

Gašper Tominc je pripravil **Vrhnško kroniko za leto 2016**.

Katarina Oblak Brown je pripravila **Poročilo o delu Muzejskega društva v letu 2016**.

Tudi ta zbornik je nastal na podlagi raziskav v arhivih, knjižnicah, muzejih, privatnih zbirkah ter v veliki meri na podlagi spominov in izjav informatorjev. Vsem, ki so prispevali k njegovi pripravi in izidu, se iskreno zahvaljujem.

Marija Oblak Čarni, urednica
Na Vrhniki, maja 2017